

Datum van inontvangstneming : 07/11/2013

Zaak C-523/13

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

3 oktober 2013

Verwijzende rechter:

Bundessozialgericht (Duitsland)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

13 juni 2013

Verzoeker en verzoeker in „Revision“:

Walter Larcher

Verweerster en verweerster in „Revision“:

Deutsche Rentenversicherung Bayern Süd

Voorwerp van de procedure in het hoofdgeding

Recht op ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers, wanneer die deeltijdarbeid in een andere lidstaat is verricht

Voorwerp en rechtsgrondslag van het prejudiciële verzoek

Uitlegging van het Unierecht, artikel 267 VWEU

Prejudiciële vragen

- 1) Verzet het in artikel 39, lid 2, EG (thans artikel 45, lid 2, VWEU) en artikel 3, lid 1, van verordening (EEG) nr. 1408/71 verankerde beginsel van gelijke behandeling zich tegen een nationale bepaling volgens welke het recht op ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers slechts ontstaat indien die deeltijdarbeid is verricht volgens de wetgeving van die lidstaat, maar niet indien deze is verricht volgens de wetgeving van een andere lidstaat?
- 2) Zo ja, welke eisen brengt het voornoemde beginsel van gelijke behandeling mee op het vlak van de gelijkstelling van de volgens de wetgeving van een andere lidstaat verrichte deeltijdarbeid voor oudere werknemers als voorwaarde voor het recht op een nationaal ouderdomspensioen?
  - a) Dienen de voorwaarden die met betrekking tot deeltijdarbeid voor oudere werknemers gelden, met elkaar te worden vergeleken?
  - b) Zo ja, volstaat het dat de deeltijdarbeid voor oudere werknemers wat werking en structuur betreft in beide lidstaten in wezen op dezelfde wijze is geregeld?
  - c) Of moeten de voorwaarden voor deeltijdarbeid voor oudere werknemers in beide lidstaten op identieke wijze zijn geregeld?

Aangevoerde Unierechtelijke bepalingen

Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap in de versie van het Verdrag van Nice, met name artikelen 12, 18 en 39 tot en met 42 (thans artikelen 18, 21 en 45 tot en met 48 VWEU).

Verordening (EEG) nr. 1408/71 van de Raad van 14 juni 1971 betreffende de toepassing van de sociale zekerheidsregelingen op loontrekkenden en hun gezinnen, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen (PB L 149, blz. 2), zoals gewijzigd bij verordening (EG) nr. 1992/2006 van het Europees Parlement en de

Raad van 18 december 2006 (PB L 392, blz. 1) (hierna: „verordening nr. 1408/71”), met name de artikelen 3, lid 1, en 45, lid 1.

Verordening (EG) nr. 883/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels (PB L 166, blz. 1), met name de artikelen 5, sub b, 87, lid 1, en 91.

Verordening (EG) nr. 987/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 16 september 2009 tot vaststelling van de wijze van toepassing van verordening (EG) nr. 883/2004 betreffende de coördinatie van de socialezekerheidsstelsels (PB L 284, blz. 1), met name de artikelen 93 en 97.

Aangevoerde nationale bepalingen

Bondsrepubliek Duitsland:

Wetboek inzake sociale zekerheid (Sozialgesetzbuch, SGB) Boek VI – wettelijke pensioenverzekering – geactualiseerd bij bekendmaking van 19 februari 2002, laatstelijk gewijzigd bij artikel 1, lid 44, sub a, van de wet van 21 juli 2004 (hierna: „SGB VI”), met name § 237.

Wet inzake deeltijdarbeid voor oudere werknemers (Altersteilzeitgesetz) in de tot en met 30 juni 2004 geldende versie (hierna: „Altersteilzeitgesetz”), met name de §§ 2 en 3.

Republiek Oostenrijk:

Wet inzake de werkloosheidsverzekering (Arbeitslosenversicherungsgesetz) van 1977 in de laatstelijk bij federale wet BGBl. I nr. 128/2003 gewijzigde versie (hierna: „Arbeitslosenversicherungsgesetz”), met name § 27.

Korte uiteenzetting van de feiten en de procedure in het hoofdgeding

- 1 Partijen twisten over de vraag of verzoeker recht heeft op een Duits ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers, indien hij de hiervoor gestelde voorwaarde van deeltijdarbeid voor oudere werknemers niet heeft vervuld naar Duits recht, aangezien hij die deeltijdarbeid in Oostenrijk op basis van de daar geldende wetgeving heeft verricht.
- 2 De in 1946 geboren verzoeker is Oostenrijks onderdaan en woont in Oostenrijk. Meer dan 29 jaar, tot 30 september 2000, was hij in Duitsland werkzaam in dienstbetrekking en ter zake verplicht verzekerd. Vanaf 1 december 2000 werkte hij voor een werkgever in Kufstein (Oostenrijk) en was daar verplicht verzekerd, zonder grensarbeider te zijn. Op 11 juni 2004 wijzigde hij zijn arbeidsovereenkomst en sloot hij met de genoemde Oostenrijkse werkgever een deeltijdovereenkomst voor oudere werknemers. Op basis daarvan werkte hij vanaf

1 maart 2004 in deeltijd en in plaats van tot dan toe 38,5 uur nog maar 15,4 uur per week. Dit kwam overeen met 40 % van zijn eerdere wekelijkse normale arbeidstijd. Op 30 september 2006 beëindigde verzoeker zijn dienstverband onder het stelsel van deeltijdarbeid voor oudere werknemers; vanaf 4 oktober 2006 was hij bij dezelfde werkgever alleen nog maar in geringe mate werkzaam. Gedurende de periode dat verzoeker in deeltijd werkte, betaalde de werkgever hem looncompensatie ter hoogte van de helft van het verschil tussen het verminderde bruto maandloon en het loon voor voltijdse arbeid (brutoloon vóór de deeltijdarbeid voor oudere werknemers: 1 595,32 EUR; brutoloon gedurende de deeltijdarbeid: 638,18 EUR plus looncompensatie: 478,59 EUR = 1 116,72 EUR), alsmede bijdragen aan de Oostenrijkse pensioenverzekering op basis van de bijdragegrondslag die gold vóór de vermindering van de normale werktijd. Het Oostenrijkse arbeidsbureau betaalde de werkgever een gedeeltelijke compensatie voor de financiële lasten van de deeltijdregeling waarvan verzoeker gebruik maakte.

- 3 Sinds 1 oktober 2006 ontvangt verzoeker een Oostenrijks vervroegd ouderdomspensioen wegens lange verzekeringsduur en sinds 1 juni 2009 een Duits ouderdomspensioen voor langdurig verzekerden (§ 236 SGB VI).
- 4 De aanvraag van verzoeker om toekenning van een Duits ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers (§ 237 SGB VI) vanaf 1 februari 2007 werd door verweerster afgewezen. Het hiertegen door verzoeker ingediende bezwaar werd eveneens afgewezen, net als het door hem ingestelde beroep en hoger beroep. In zijn hiertegen ingestelde beroep in „Revision” bij het Bundessozialgericht handhaaft verzoeker zijn vordering tot betaling van een Duits ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor ouderen voor de periode van 1 februari 2007 tot het begin van zijn Duitse ouderdomspensioen voor langdurig verzekerden (1 juni 2009).

Voornaamste argumenten van partijen in het hoofdgeding

- 5 Verweerster weigert de toekenning van een Duits ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers volgens § 237 SGB VI omdat die deeltijdarbeid niet overeenkomstig de Duitse wetgeving is verricht.
- 6 Volgens verzoeker heeft hij voor de genoemde periode recht op het betrokken pensioen omdat § 237 SGB VI, zoals uitgelegd in de zin van het Unierecht, alleen maar vereist dat de deeltijdarbeid voor oudere werknemers is verricht volgens het recht van een lidstaat van de Europese Unie (in casu Oostenrijk). Een andersluidende uitlegging zou in strijd zijn met het verbod van discriminatie op grond van nationaliteit (artikel 12 EG [thans artikel 18 VWEU]) en het beginsel van vrij verkeer (artikel 18 EG [thans artikel 21 VWEU]). Overeenkomstig de rechtspraak van het Hof (arrest van 28 april 2004, Öztürk (C-373/02, Jurispr. blz. I-3605) is dan sprake van indirecte discriminatie, die niet is gerechtvaardigd.

Op de relevante feiten is artikel 5, sub b, van verordening nr. 883/2004 van toepassing. De op basis van het Oostenrijkse recht verrichte deeltijdarbeid voor oudere werknemers moet derhalve worden gelijkgesteld met de deeltijdarbeid voor oudere werknemers op basis van het Duitse recht.

Korte uiteenzetting van de motivering van de verwijzing

- 7 Verzoeker voldoet volgens het Duitse recht niet aan de voorwaarden voor het aangevraagde ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers als bepaald in § 237 SGB VI. Volgens lid 3, sub b, van die bepaling ontstaat het recht op het betrokken pensioen slechts indien de deeltijdarbeid is verricht overeenkomstig de bepalingen van de wet inzake deeltijdarbeid voor oudere werknemers (§ 2 en § 3, lid 1, punt 1, Altersteilzeitgesetz). Verzoeker heeft alleen al op grond van het feit dat hij zijn arbeidstijd niet – zoals in § 2, lid 1, punt 2, Altersteilzeitgesetz dwingend is bepaald – heeft „verminderd tot de helft van de vroegere wekelijkse arbeidstijd”, geen deeltijdarbeid voor oudere werknemers in de zin van voornoemde wet verricht.
- 8 Verzoeker lijkt echter te voldoen aan de voorwaarden van de Oostenrijkse wetgeving inzake deeltijdarbeid voor oudere werknemers, die een vermindering van de arbeidstijd met 40 tot 60 % toestaat (§ 27, lid 2, punt 2, ALVG).
- 9 Derhalve rijst de vraag of verzoeker krachtens het Unierecht kan eisen dat de volgens de Oostenrijkse wetgeving verrichte deeltijdarbeid voor oudere werknemers ten behoeve van een ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers wordt gelijkgesteld met deeltijdarbeid voor oudere werknemers die is verricht op basis van de Duitse wetgeving. Een dergelijk vereiste zou kunnen voortvloeien uit artikel 39, lid 2, EG juncto artikel 3, lid 1, van verordening nr. 1408/71.
- 10 Anders dan verzoeker meent, is op de feiten van het hoofdgeding in chronologisch opzicht verordening nr. 1408/71 en niet verordening nr. 883/2004 van toepassing, aangezien het door verzoeker gevorderde ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers betrekking heeft op de periode van februari 2007 tot en met mei 2009.
- 11 Verzoeker, die als gepensioneerde recht heeft op pensioen uit hoofde van de wetgeving van twee lidstaten, valt op grond van zijn aansluiting bij een socialezekerheidsregeling binnen de personele werkingssfeer van verordening nr. 1408/7, ook al verricht hij geen beroepswerkzaamheden (zie arresten van het Hof van 30 juni 2011, da Silva Martins [C-388/09, Jurispr. blz. I-5737, punt 37], en 18 december 2007, Habelt e. a. [C-396/05, C-419/05 en C-450/05, Jurispr. blz. I-11895, punt 57]). De Duitse ouderdomspensioenen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers (§ 237 SGB VI) vallen als uitkeringen bij ouderdom binnen de materiële werkingssfeer van artikel 4, lid 1, sub c, van verordening nr. 1408/71 (hoofdstuk 3: ouderdom en overlijden [pensioenen]).

- 12 Uit artikel 45, lid 1, van verordening nr. 1408/71 vloeit geen juridische verplichting voort tot erkenning van in een andere lidstaat verrichte deeltijdarbeid voor oudere werknemers. § 237, lid 1, punt 3, sub b, SGB VI regelt op gedifferentieerde wijze onder welke voorwaarden een recht op pensioen ontstaat door deeltijdarbeid voor oudere werknemers. Hierbij gaat het echter niet om de inaanmerkingneming van samen te tellen tijdvakken van verzekering en van wonen, maar om aspecten die verband houden met het nationale arbeidsmarkt- en werkgelegenheidsbeleid. Het Hof heeft reeds beslist dat dergelijke voorwaarden voor het ontstaan van een recht op ouderdomspensioen moeten worden getoetst aan het non-discriminatiebeginsel (zie arrest Öztürk, punten 63 e.v.).
- 13 Volgens artikel 3, lid 1, van verordening nr. 1408/71 hebben personen als verzoeker dezelfde rechten en verplichtingen die voortvloeien uit de wetgeving van een lidstaat als de onderdanen van die staat, behoudens bijzondere bepalingen van die verordening.
- 14 Het onderhavige geding doet derhalve vragen rijzen omtrent de uitlegging van het beginsel van gelijke behandeling van artikel 3, lid 1, van verordening nr. 1408/71, dat een uitwerking is van het in artikel 39, lid 2, EG (thans artikel 45, lid 2, VWEU) verankerde non-discriminatiebeginsel met betrekking tot het vrije verkeer van werknemers (zie arresten van het Hof van 25 oktober 2012, Prete [C-367/11, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, punt 19], en 21 februari 2008, Klöppel, [C-507/06, Jurispr. blz. I-943, punt 17]). Het in deze bepalingen neergelegde beginsel dient de gelijke behandeling op het gebied van de sociale zekerheid te zonder onderscheid naar nationaliteit te waarborgen, door elke uit de nationale wetgeving van de lidstaten voortvloeiende discriminatie op grond van nationaliteit af te schaffen (arresten van het Hof van 21 september 2000, Borawitz [C-124/99, Jurispr. blz. I-7293, punt 23], en 25 juni 1997, Mora Romero [C-131/96, Jurispr. blz. I-3659, punt 29]).
- 15 Aangezien artikel 39, lid 2, EG respectievelijk artikel 3, lid 1, van verordening nr. 1408/71 een specifiek discriminatieverbod met betrekking tot het vrije verkeer van werknemers bevatten, zijn in tegenstelling tot de opvatting van verzoeker artikel 12 EG (thans artikel 18 VWEU, verbod van discriminatie op grond van nationaliteit) en artikel 18 EG (thans artikel 21 VWEU, recht van iedere burger van de Unie om zich op het grondgebied van de lidstaten vrij te bewegen) in casu niet relevant (zie arrest Prete, punten 17 e.v., en arrest van 13 december 2012, Caves Krier Frères [C-379/11, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, punten 30 e.v.]).
- 16 Het Hof heeft zich nog niet uitgesproken over de gelijkstelling van in meerdere lidstaten verrichte deeltijdarbeid voor oudere werknemers als voorwaarde voor het ontstaan van het recht op een nationaal ouderdomspensioen. Wel heeft het reeds vastgesteld dat deeltijdarbeid voor oudere werknemers binnen de werkingssfeer van artikel 45 VWEU (ex artikel 39 EG) valt. In de betrokken arresten ging het echter om de methode ter berekening van het bedrag van de loonaanvulling voor

grensarbeiders op grond van een overeenkomst inzake deeltijdarbeid voor oudere werknemers volgens nationale bepalingen (§ 3, lid 1, punt 1, sub a, Altersteilzeitgesetz) (zie arrest van het Hof van 28 juni 2012, Erny [C-172/11, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie]), alsmede om het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen met betrekking tot de toegang tot deeltijdarbeid voor oudere werknemers (zie arresten van het Hof van 11 september 2003, Steinicke [C-77/02, Jurispr. blz. I-9027], en 20 maart 2003, Kutz-Bauer [C-187/00, Jurispr. blz. I-2741]).

- 17 De verwijzende rechter is anders dan verzoeker niet van opvatting dat het arrest Öztürk voldoende aanwijzingen biedt om de gerezen vragen te kunnen beantwoorden. In die zaak ging het om het beginsel van gelijke behandeling in de zin van artikel 3, lid 1, van besluit nr. 3/80 van de Associatieraad van 19 september 1980 betreffende de toepassing van de socialezekerheidsregelingen van de lidstaten op Turkse werknemers en hun gezinsleden (PB C 110, blz. 60), dat overeenkomt met artikel 3, lid 1, van verordening nr. 1408/71. In het betrokken arrest stelde het Hof vast dat het beginsel van gelijke behandeling zich verzet tegen de toepassing van een wettelijke regeling van een lidstaat die het ontstaan van het recht op vervroegd ouderdomspensioen bij werkloosheid afhankelijk stelt van de voorwaarde dat de betrokkene gedurende een bepaalde periode voorafgaande aan de pensioenaanvraag uitsluitend een uitkering uit hoofde van de werkloosheidsverzekering van die lidstaat heeft genoten. Dit impliceert dat de in een andere lidstaat gedurende dezelfde periode verkregen werkloosheidsuitkering in aanmerking moet worden genomen voor het ontstaan van een recht op ouderdomspensioen na werkloosheid.
- 18 Principieel beoogt artikel 42 EG (thans artikel 48 VWEU) een coördinatie en geen harmonisatie van de rechtsordes van de lidstaten. De lidstaten blijven derhalve bevoegd om de nationale voorwaarden voor de toekenning van socialezekerheidsuitkeringen zelf te regelen. De bepalingen van het coördinerende recht raken niet aan de materiële en formele verschillen tussen de socialezekerheidsstelsels van de lidstaten, en dus ook niet aan de rechten van de hierbij aangesloten personen. Elke lidstaat blijft bevoegd, in overeenstemming met het Unierecht in zijn wetgeving vast te leggen onder welke voorwaarden de socialezekerheidsuitkeringen worden toegekend (zie arrest van het Hof van 7 maart 2013, van den Booren [C-127/11, nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie, punt 42], arrest da Silva Martins, punt 71, en arresten van 3 maart 2011, Tomaszewska [C-440/09, Jurispr. blz. I-1033, punten 24 e.v.], en 16 juli 2009, von Chamier-Glisczinski [C-208/07, Jurispr. blz. I-6095, punt 84]). In een dergelijk systeem lopen de voorwaarden voor de toekenning van ouderdomspensioenen uiteraard uiteen, dit temeer wanneer, zoals in het onderhavige geval, de bepalingen inzake het ouderdomspensioen worden gebruikt een gericht arbeidsmarktbeleid te voeren. Dat betekent dat een nationale wetgever kan bepalen dat de arbeidstijd bij deeltijdarbeid voor oudere werknemers tot de helft moet worden gereduceerd (50 %), terwijl een andere lidstaat een marge van 40 tot 60 % hanteert.

- 19 Volgens vaste rechtspraak van het Hof mogen de nationale voorwaarden voor de toekenning van socialezekerheidsuitkeringen niet tot open of verkapte discriminatie van werknemers uit de Unie leiden (zie arrest Tomaszewska, punt 24, en arrest van 20 januari 2005, Salgado Alonso [C-306/03, Jurispr. blz. I-705, punt 27]). Hierop doelt de eerste prejudiciële vraag.
- 20 De in § 237, lid 1, punt 3, sub b, SGB VI neergelegde voorwaarden leggen geen verband met de nationaliteit en zijn ook niet uitdrukkelijk beperkt tot een bepaald grondgebied. Er is dus geen open discriminatie. Wel zou sprake kunnen zijn van verkapte of versluierde discriminatie. Volgens het Hof zijn voorwaarden van nationaal recht indirect discriminerend die, hoewel zonder onderscheid naar nationaliteit van toepassing, hoofdzakelijk of in de meeste gevallen migrerende werknemers treffen, alsook voorwaarden die zonder onderscheid van toepassing zijn, maar waaraan nationale werknemers gemakkelijker kunnen voldoen dan migrerende werknemers. Eveneens indirect discriminerend beschouwd zijn nationale bepalingen die in het bijzonder migrerende werknemers treffen en derhalve in het bijzonder voor migrerende werknemers nadelig kunnen uitvallen (arrest van het Hof van 23 mei 1996, O’Flynn [C-237/94, Jurispr. blz. I-2617, punt 18). In dat verband hoeft niet te worden aangetoond dat de betrokken bepaling in de praktijk een aanzienlijk groter percentage migrerende werknemers treft; het volstaat om vast te stellen dat die bepaling een dergelijk effect kan hebben (zie arrest van het Hof van 18 januari 2007, Celozzi [C-332/05, Jurispr. blz. I-563, punt 27], en arresten Öztürk, punt 57, en O’Flynn, punt 21).
- 21 De ervaring leert dat de meeste werknemers tot het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd in slechts één lidstaat werkzaam zijn geweest, zodat zij gemakkelijker zullen kunnen voldoen aan de voorwaarden voor het ontstaan van een recht op een nationaal ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers dan een werknemer die, zoals verzoeker, in meer dan één lidstaat heeft gewerkt. Wanneer een dergelijke werknemer naar een andere lidstaat vertrekt, valt te verwachten dat hij door de vigerende juridische situatie nadelig ondervindt ten opzichte van een gepensioneerde die in slechts één lidstaat heeft gewerkt. De bepalingen inzake deeltijdarbeid voor oudere werknemers kunnen namelijk – zoals in casu blijkt – van land tot land van elkaar verschillen, en het is weinig waarschijnlijk dat de wijze waarop die deeltijdarbeid in de ene lidstaat concreet is geregeld, volledig voldoet aan de voorwaarden voor het ontstaan van een recht op een daarmee verband houdend ouderdomspensioen van een andere lidstaat.
- 22 De artikelen 39 tot en met 42 EG (thans artikelen 45 tot en met 48 VWEU) en verordening nr. 1408/71 willen echter voorkomen dat een migrerende werknemer die gebruik heeft gemaakt van zijn recht op vrij verkeer en in meer dan één lidstaat heeft gewerkt, zonder objectieve rechtvaardiging minder gunstig wordt behandeld dan een werknemer die zijn gehele beroepsloopbaan in één lidstaat heeft vervuld (zie arrest da Silva Martins, punten 76 en 79).

- 23 Van een dergelijke feitelijke belemmering van de uitoefening van het vrije verkeer van werknemers zou in casu sprake kunnen zijn, indien verzoeker bij terugkeer naar zijn land van herkomst om daar zijn loopbaan te beëindigen, deeltijdarbeid voor oudere werknemers verricht volgens de bepalingen van de andere lidstaat (Oostenrijk) en dat feit eraan in de weg staat dat hij aanspraak kan maken op een ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers in Duitsland. Dit zou werknemers ervan kunnen weerhouden in meer dan één lidstaat te gaan werken.
- 24 Een verschil in behandeling zou alleen gerechtvaardigd kunnen zijn indien het gebaseerd is op objectieve overwegingen die losstaan van de nationaliteit van de betrokken personen en evenredig zijn aan de legitieme doelstelling van het nationale recht (zie arrest Prete, punt 32, en arrest van 9 november 2006, Chateignier [C-346/05, Jurispr. blz. I-10951, punt 32).
- 25 De verwijzende rechter is van mening dat in dit opzicht een methodologisch probleem rijst bij de uitlegging van het Unierechtelijke beginsel van gelijke behandeling. Onzeker is of de nationale wetgevingen op het vlak van de deeltijdarbeid voor oudere werknemers met elkaar moeten worden vergeleken, en zo ja, welk gewicht in dat verband toekomt aan de doelstellingen die met de respectieve nationale wetgeving worden nagestreefd. Deze problematiek komt aan de orde in de tweede prejudiciële vraag met de hierin genoemde varianten.
- 26 De tweede prejudiciële vraag, sub a, weerspiegelt het door verzoeker bepleite standpunt, dat de in zijn land van herkomst verrichte deeltijdarbeid voor oudere werknemers zonder meer moet worden gelijkgesteld met de deeltijdarbeid voor oudere werknemers volgens de Duitse bepalingen (§ 2 en § 3, lid 1, punt 1, Altersteilzeitgesetz), dat wil zeggen zonder dat een rechtsvergelijkend onderzoek van de in de andere lidstaat geldende voorwaarden plaatsvindt. Tegen die zienswijze pleit volgens de verwijzende rechter dat dan om het even welke vorm van „deeltijdarbeid voor oudere werknemers” in andere lidstaten een recht op pensioen zou doen ontstaan in Duitsland, zelfs al streven die lidstaten met hun wetgeving heel andere doelstellingen na (bijvoorbeeld geen werktijdvermindering gefaciliteerd met openbare middelen, of deeltijdarbeid voor oudere werknemers niet ingezet als gericht arbeidsmarktpolitiek instrument).
- 27 De tweede prejudiciële vraag, sub c, komt daarentegen overeen met het door verweerster bepleite standpunt, dat de voorwaarden inzake deeltijdarbeid voor oudere werknemers in beide lidstaten identiek moeten zijn om in Duitsland een recht op pensioen te doen ontstaan. Hiertegen pleit volgens de verwijzende rechter het feit dat het inherent is aan de coördinerende aard van het Unierecht op het vlak van de socialezekerheidsstelsels, dat er verschillen zijn tussen de voorwaarden voor de toekenning van sociale uitkeringen.
- 28 De verwijzende rechter is veeleer voorstander van een evaluerende rechtsvergelijking – hetgeen in de tweede prejudiciële vraag, sub c, tot

uitdrukking komt –, waarbij wordt onderzocht of de Oostenrijkse deeltijdarbeid voor oudere werknemers qua functie en structuur vergelijkbaar is met het Duitse recht ter zake (zogenoemde equivalentieregel).

- 29 In dat verband moet om te beginnen worden onderzocht of de in Oostenrijk overeenkomstig de daar geldende wetgeving verrichte deeltijdarbeid voor oudere werknemers op de wezenlijke punten overeenkomt met de Duitse norm.
- 30 Van deeltijdarbeid voor oudere werknemers in de zin van de Duitse wettelijke bepalingen (§§ 2 en 3, lid 1, punt 1, Altersteilzeitgesetz), waarnaar § 237, lid 1, punt 3, SGB VI verwijst, is sprake wanneer een werknemer die het 55e levensjaar heeft voltooid, op grond van een overeenkomst met zijn werkgever, die ten minste de periode moet bestrijken totdat aanspraak kan worden gemaakt op een ouderdomspensioen, zijn arbeidstijd heeft verminderd tot de helft van zijn vroegere wekelijkse arbeidstijd, verplicht is verzekerd tegen werkloosheid en gedurende de laatste vijf jaar vóór het begin van de deeltijd ten minste 1 080 dagen een aan de sociale zekerheid onderworpen werkzaamheid heeft uitgeoefend (§ 2, lid 1, Altersteilzeitgesetz). Tevens dient te zijn voldaan aan de voorwaarde dat de werkgever het loon voor de deeltijdarbeid voor oudere werknemers met 20 % procent van dit loon heeft aangevuld, echter ten minste tot 70 % van het vroegere loon (netto minimumbedrag), verminderd met de wettelijke bedragen die normaal gezien ten laste van de werknemer zijn, en dat hij voor de werknemer bijdragen aan de wettelijke pensioenverzekering heeft betaald ter hoogte van ten minste de bijdrage die overeenkomt met het verschil tussen 90 % van het vroegere loon en het loon voor de deeltijdarbeid (§ 3, lid 1, punt 1, sub a en b, Altersteilzeitgesetz). In de voor het hoofdgeding relevante periode kon een werkgever uit openbare middelen een bijdrage van het Duitse arbeidsbureau krijgen in de financiële lasten van de deeltijdregeling voor de oudere werknemer, indien hij de vrijgekomen arbeidsplaats bezette met een bij het arbeidsbureau als werkloos ingeschreven werknemer of een werknemer die zijn opleiding had voltooid (§§ 3 en 4 Altersteilzeitgesetz).
- 31 In de relevante periode golden in Oostenrijk de volgende regels voor deeltijdarbeid voor oudere werknemers: in aanmerking kwamen oudere werknemers (mannen ouder dan 55 jaar) die gedurende de laatste 25 jaar tenminste 15 jaar een werkzaamheid hadden uitgeoefend die onderworpen was aan de verplichte werkloosheidsverzekering (§ 27, lid 2, punt 1, ALVG). De deeltijdarbeid moest contractueel zijn vastgelegd en de arbeidsduur moest worden verminderd tot 40 à 60 % van de normale arbeidstijd (§ 27, lid 2, punt 2, ALVG). De werkgever diende de werknemer een loonaanvulling te betalen ter hoogte van tenminste 50 % van het verschil tussen het in het laatste jaar vóór de vermindering van de normale arbeidstijd gemiddeld ontvangen loon en het loon overeenkomend met de verminderde arbeidstijd (bij een vermindering tot 50 % van de vroegere arbeidstijd ontving de werknemer van de werkgever bijvoorbeeld 75 % van het loon). De werkgever diende de socialezekerheidsbijdragen te betalen overeenkomstig de vóór de vermindering van de normale arbeidstijd geldende

bijdragegrondslag (dus nog steeds 100 %) (§ 27, lid 2, punt 3, sub a en b, ALVG). Het Oostenrijkse arbeidsbureau diende 50 % van de financiële lasten van de werkgever voortvloeiende uit de betaling van het loon voor de deeltijdarbeid voor oudere werknemers te compenseren, en zelfs 100 % indien de werkgever een werkloze in dienst respectievelijk een extra leerling in opleiding had genomen (§§ 27, lid 1, en 4 ALVG). Oostenrijk kent volgens de verwijzende rechter echter geen uitdrukkelijk als zodanig aangeduid „ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers”.

- 32 De verwijzende rechter is van mening dat de deeltijdarbeid voor oudere werknemers volgens Oostenrijks recht in wezen overeenkomt met de deeltijdarbeid voor oudere werknemers volgens de Duitse wetgeving, met andere woorden dat die deeltijdarbeid in Oostenrijk in wezen op dezelfde wijze is geregeld. Net als in Duitsland spelen factoren van werkgelegenheidsbeleid en sociale zekerheid er een rol en zijn er verplichtingen voor werknemers en werkgevers. Ook in Oostenrijk heeft de regeling tot doel, oudere werknemers door werktijdvermindering een soepele overgang naar het pensioen te bieden, ook al bestaat daar geen als zodanig aangeduid „ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers”. Verzoeker had meteen na afloop van de deeltijdarbeid voor oudere werknemers bij voltooiing van het 60e levensjaar recht op een „vroegtijdig ouderdomspensioen wegens lange verzekeringsduur”.
- 33 Inhoudelijk gezien mag worden aangenomen dat aan alle andere wezenlijke criteria van het Duitse recht inzake deeltijdarbeid voor oudere werknemers is voldaan: vloeiende overgang tussen beroepsleven en pensioen na voltooiing van het 55e levensjaar, werktijdvermindering op basis van een deeltijdovereenkomst oudere werknemers – met de mogelijkheid van herbezetting van de arbeidsplaats – , betaling van loon en een procentuele loonaanvulling aan de werknemer, verplichte werkloosheidsverzekering en afdracht van hogere pensioenpremies alleen door de werkgever.
- 34 Ook wanneer de voorwaarde van de verplichte werktijdvermindering met 50 % in § 2, lid 1, punt 2, Altersteilzeitgesetz (aangaande de bevoegdheid van de nationale rechter om nationale bepalingen niet toe te passen, zie arrest van het Hof van 9 maart 1978, Staatliche Finanzverwaltung/Simmenthal [106/77, Jurispr. blz. 629, 645, punt 24) niet werd toegepast, zouden het doel en de strekking van het Duitse recht inzake deeltijdarbeid voor oudere werknemers niet worden aangetast en zou in de kern geen afbreuk gedaan aan de werking en de structuur ervan.
- 35 Gezien de met het Duitse recht inzake deeltijdarbeid voor oudere werknemers nagestreefde doelstellingen (scheppen van de mogelijkheid van een vloeiende overgang tussen beroepsleven en pensioen en herbezetting van de vrijgekomen arbeidsplaats) pleit dan echter veel ervoor dat de weigering van de aanvraag om toekenning van een ouderdomspensioen na deeltijdarbeid voor oudere werknemers onevenredig was. Het doel van ontlasting van de arbeidsmarkt komt niet op losse schroeven te staan indien oudere werknemers 40 % (in plaats van

50 %) minder gaan werken. Integendeel, aangezien de wekelijkse arbeidstijd nog sterker wordt gereduceerd (met 23,1 uur) zou het nog eenvoudiger zijn geweest een als werkloos ingeschreven werknemer of een werknemer die zijn opleiding heeft voltooid, een aan de sociale zekerheid onderworpen arbeidsplaats aan te bieden; ook lag het dienstverband van verzoeker zelf boven de voor de sociale zekerheid geldende grens van een gering dienstverband.

- 36 Ten slotte werd door de Oostenrijkse regeling ook gewaarborgd dat de levensstandaard van verzoeker in dezelfde mate gehandhaafd bleef als volgens het Duitse recht (§ 3, lid 1, punt 1, sub a, Altersteilzeitgesetz: ten minste 70 % van een gemiddeld nettoloon). Het loon dat verzoeker voor zijn deeltijdarbeid ontving (40 % van het vroegere loon), werd namelijk door zijn werkgever aangevuld tot 70 % van het vroegere (bruto-)loon, zodat hij – omdat ook Oostenrijk een progressie van de belastingtarieven kent – netto zelfs meer dan 70 % van het vroegere (netto-)loon ontving.